

COVID kriza i siromaštvo:

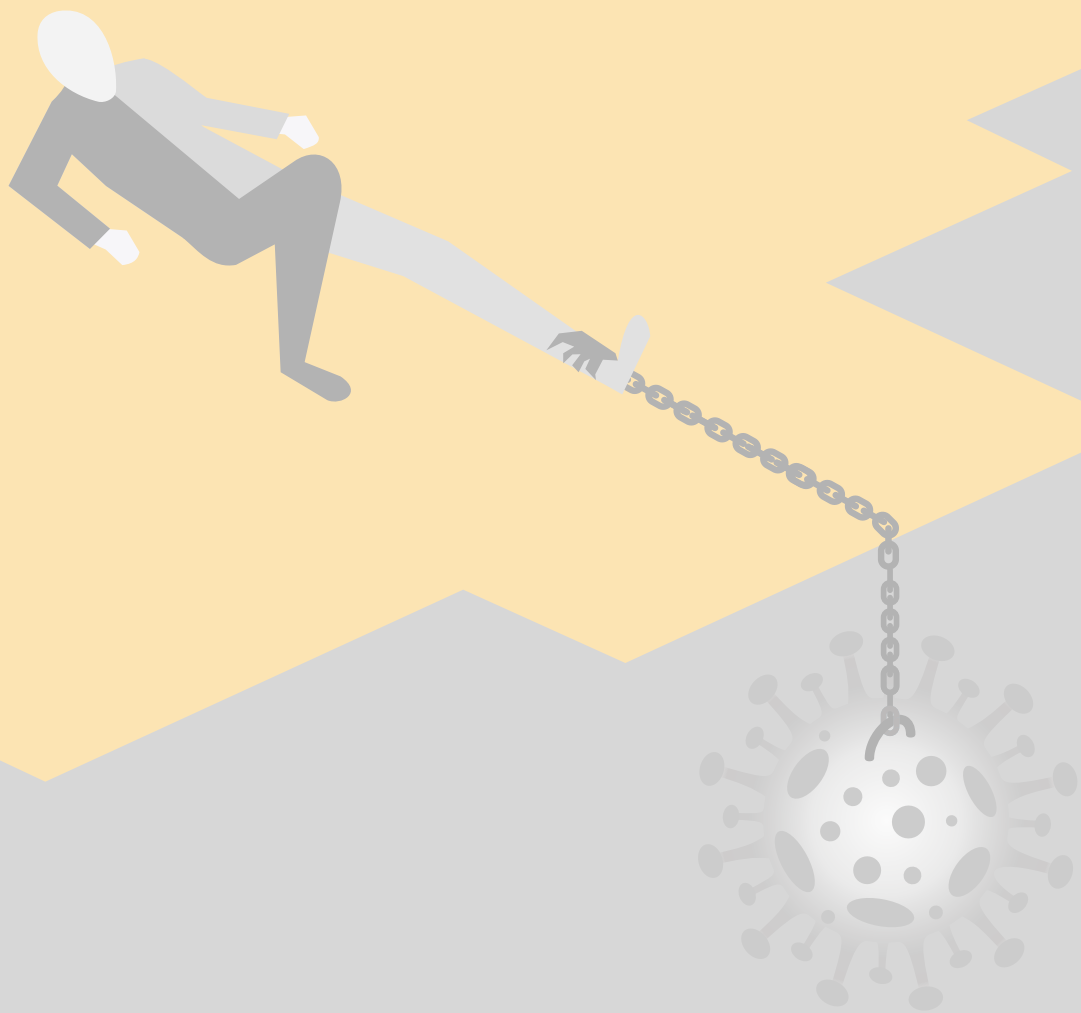
Praćenje siromaštva u Srbiji 2021

SeConS
grupa za razvojnu Inicijativu

FONDACIJA ZA
OTVORENO DRUŠTVO
SRBIJA

EAN
PN
EUROPEAN ANTI POVERTY NETWORK

Sadržaj

O Seconsu	4
Praćenje siromaštva za vreme pandemije virusa COVID-19 u Srbiji: praćenje siromaštva bez podataka o siromaštvu	5
Metodologija istraživanja	7
Pandemija virusa COVID-19 u Srbiji i odgovor države	8
Uticaj pandemije COVID-19 i vladinih mera na zaposlenost i sredstva za život	11
Uticaj na zapošljavanje	12
Uticaj na prihode	12
Mere socijalne zaštite: univerzalne mere umesto mera protiv siromaštva	19
Grupe koje su najviše pod rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti tokom pandemije COVID-19	21
Neformalno zaposleni	21
Romi i Romkinje	23
Mladi	25
Samohrani roditelji	27
Stariji	29
EAPN se zalaže za:	31

O Seconsu

SeConS grupa za razvojnu inicijativu je nezavisna istraživačka organizacija stručnjaka i stručnjakinja iz Srbije, osnovana sa ciljem da doprinese dugoročnom društveno-ekonomskom razvoju i poboljšanju životnih uslova pojedinaca i društvenih grupa u Srbiji i regionu. Osnovana je 2005. godine, kao inicijativa grupe sociologa i sociološkinja koja je radila na pitanjima društvenog razvoja na univerzitetima i u organizacijama civilnog društva u zemlji i inostranstvu.

Danas SeConS okuplja interdisciplinarne stručnjake ili stručnjakinje koji/e sprovode empirijska istraživanja, analiziraju politike i procese, izazove i specifična socijalna i ekonomska okruženja kako bi izgradili pouzdanu osnovu za dalji razvoj metodologija, preporuka i mera za unapređenje razvoja i primene nacionalnih, regionalnih i lokalnih politika.

4

COVID kriza i siromaštvo: Praćenje siromaštva u Srbiji 2021

FONDACIJA ZA OTVORENO DRUŠTVO SRBIJA

Ova publikacija ne predstavlja zvaničan stav Fondacije za otvoreno društvo, Srbija. Svi pojmovi upotrebljeni u publikaciji u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

Praćenje siromaštva za vreme pandemije virusa COVID-19 u Srbiji: praćenje siromaštva bez podataka o siromaštvu

Pandemija virusa COVID-19 promenila je stvarnost i svakodnevni život ljudi, jasnije otkrivajući jaz u stepenu prilagodljivosti društvenih grupa usled nejednakosti, slabosti javnog socijalnog sistema zaštite koje su rezultat zaustavljenih reformi i nestabilnosti demokratskih institucija, ljudskih prava i sloboda u zemlji koja ima dugo i snažno nasleđe autoritarnih režima, političkog klijentelizma i partijske patronaže.¹

U ovom izveštaju, pored analize raspoloživih istraživanja i korišćenja zvaničnih statističkih podataka, predstavljeni su i rezultati kvalitativnog istraživanja koje je sprovedeno u cilju razumevanja stanja i potreba grupa koje se nalaze u posebnom riziku od siromaštva i socijalne isključenosti u Srbiji. Podaci dobijeni kvalitativnim istraživanjem pružili su uvid u najveće izazove sa kojima su se suočili pripadnici ranjivih društvenih grupa od početka pandemije virusa COVID-19, kao što su problemi koji se tiču njihovog socio-ekonomskog položaja, zaposlenosti, pristupa zdravstvenim uslugama i pristupa obrazovanju.

Takođe, izveštaj je delimično usmeren na ulogu digitalizacije i nejednakosti u pristupu digitalnim uslugama tokom pandemije. Ovaj dokument se može koristiti kao alat za unapređenje politika za smanjenje siromaštva kroz zagovaranje kako na lokalnom, nacionalnom tako i na međunarodnom nivou kroz aktivnosti Mreže protiv siromaštva – Srbija i Evropske mreže protiv siromaštva (EAPN).

Praćenje siromaštva bez podataka o siromaštvu koje prikupljaju zvanične institucije kroz redovna praćenja, kao i druge institucije i organizacije kroz pojedinačna istraživanja i analize, poseban je izazov. Uvek ostaje veliki deo problema i grupa koji neće biti pomenuti ili analizirani, ili njihov položaj neće biti sagledan. Iako je sprovedena Anketa o pri-

hodima i uslovima života (SILC) 2020. i 2021. godine, i dalje nema objavljenih statističkih izveštaja o siromaštvu i pokazateljima nejednakosti, što otežava precizniju ocenu uticaja pandemije na društvene grupe koje su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Zbog nedostatka zvaničnih podataka, ovim izveštajem pokušava se doći do ocene uticaja pandemije na siromaštvo na osnovu nekoliko istraživanja koja su sprovedena s ciljem da se ocene različiti aspekti uticaja pandemije, kao i na osnovu kvalitativnog istraživanja sprovedenog sa predstavnicima različitih ranjivih grupa.

Deo podataka koji su predstavljeni u ovom izveštaju o praćenju siromaštva jesu rezultati istraživanja o uticaju pandemije virusa COVID-19 na ekonomske pokazatelje,² na sferu rada u Srbiji,³ a kao i istraživanja o uticaju pandemije i brojnih restriktivnih mera Vlade Republike Srbije na različite aspekte života određenih grupa stanovništva.⁴ U ovom izveštaju posebna pažnja je posvećena istraživanjima o položaju ranjivih društvenih grupa, koje su se i pre pandemije nalazile u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, o problemima sa kojima su se suočili i posledicama koje je pandemija imala na njihov socio-ekonomski položaj.

Metodologija istraživanja

Metodologija koja je primenjena za pisanje ovog izveštaja obuhvata dve komponente – desk istraživanje i kvalitativno istraživanje.

Desk istraživanje pružilo je osnovne informacije o društvenom kontekstu i dešavanjima od početka pandemije virusa COVID-19 u Srbiji, sa posebnim fokusom na mere Vlade Republike Srbije. Predstavljani su rezultati dosadašnjih istraživanja o uticaju pandemije na zaposlenost i dostupnost sredstva za život na nivou ukupnog stanovništva, kao i uticaj pandemije na položaj određenih ranjivih grupa (neformalno zaposlenih, Roma i Romkinja, mladih, samohranih roditelja i starijih) koje se nalaze u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti.

Pored analize postojećih istraživanja, u svrhu pisanja ovog izveštaja, sprovedeno je kvalitativno istraživanje sa predstavnicima četiri različite ranjive grupe – sa mladima, neformalno zaposlenima, samohranim majkama i pripadnicima romske populacije. Podaci su prikupljeni primenom metoda fokusirane grupne diskusije i individualnih intervju u toku avgusta i prve polovine septembra 2021. godine. U istraživanju su učestvovali predstavnici navedenih ranjivih grupa iz Beograda, Novog Sada i Niša, a prilikom izbora ispitanika u obzir su uzete njihove socio-demografske karakteristike: pol, starost, tip naselja i nivo obrazovanja.

Istraživačka pitanja u okviru fokus grupnih diskusija i intervju odnosila su se na najveće izazove tokom pandemije i obuhvatila su tri osnovne dimenzije: (1) zaposlenost i socio-ekonomski položaj, (2) zdravstvenu situaciju i mentalno zdravlje tokom pandemije, i (3) obrazovanje tokom pandemije.

Pandemija virusa COVID-19 u Srbiji i odgovor države

Pandemija i mere koje su na snazi kao odgovor države na pandemiju imaju ogroman uticaj na svakodnevni život ljudi u Srbiji.

Kratka istorija pandemije i odgovor države

Prvi registrovani slučaj u svetu: Kina, 31.12.2019.⁵

Prvi registrovani slučaj u Evropi: Francuska, 24.01.2020.⁶

SZO proglašava pandemiju: 11.03.2020.⁷

Prvi registrovani slučaj u Srbiji: Subotica, 06.03.2020.⁸

Proglašavanje vanrednog stanja: 15.03.2020.⁹

Broj slučajeva zaraze virusom COVID-19 i umrli zaključno sa 07.05.2020. (datum ukidanja vanrednog stanja): ukupan broj bolesnih 9848, ukupan broj umrlih 206.¹⁰

Broj slučajeva zaraze virusom COVID-19 i umrli zaključno sa 31.12.2020: ukupan broj bolesnih 337 923, ukupan broj umrlih 3.211.¹¹

Početak masovne vakcinacije u Srbiji: 19. januar 2021.¹²

Ukupan broj revakcinisanih (onih koji su primili dve doze vakcine) zaključno sa 1.9.2021: 2 810 921.¹³

Ukupan broj slučajeva zaraze virusom COVID-19 zaključno sa 1.9.2021: 766 279.¹⁴

Ukupan broj umrlih zaključno sa 1.9.2021: 7 307.¹⁵

Odgovor na pandemiju je u Srbiji, na samom početku pratio „restriktivni model“ (mart i april 2020. godine). Vanredno stanje je proglašeno polovinom marta, što je obuhvatalo i skup mera kao što su zatvaranje granica, ukidanje javnog prevoza, ograničavanje kretanja, dugački policijski čas sa nekoliko dana potpunog zatvaranja za sve građane, kao i mera obavezanog karantina za sve osobe starije od 65 godina.¹⁶ Takođe, mere su uključivale i zatvaranje svih prodavnica, osim prehrambenih, prebacivanje posla iz kancelarija na rad od kuće, osim u slučajevima kada to nije bilo moguće, zatvaranje obrazovnih

ustanova na svim nivoima, ograničavanje direktnog kontakta sa pružaocima usluga u javnim ustanovama i ustanovama socijalne zaštite, itd.

Nakon dva meseca (7. maja 2020. godine) došlo je do ublažavanja mera: ograničavanje kretanja je ukinuto, granice su otvorene iz smera Srbije ka inostranstvu, ali krajem juna većina država je zatvorila svoje granice za državljane Srbije (zbog povećanog broja slučajeva zaraze), ponovo su otvorene javne i ustanove socijalne zaštite, otvorene su sve prodavnice kao i ugostiteljski objekti, dok je većina kulturnih ustanova i dalje ostala zatvorena. Uvedene su preventivne mere u radnom okruženju, što obuhvata rad u smenama, kako bi što manje ljudi boravilo u istom prostoru, kao i obavezno sprovođenje mera higijene i dezinfekcije na radnom mestu.¹⁷ Takođe, krajem juna 2020. godine, Krizni štab Vlade Republike Srbije doneo je odluku o obaveznom nošenju zaštitnih maski u zatvorenom prostoru,¹⁸ a ova odluka je i dalje na snazi.

Iako je restriktivni model bio odbačen, situacija sa pandemijom i mere koje su bile na snazi nastavile su da utiču na nivo aktivnosti preduzeća, na nivo zaposlenosti, radne uslove zaposlenih i egzistenciju građana, posebno onih koji se nalaze u osetljivom položaju na tržištu rada. Od rasplamsavanja epidemije u Srbiji, većina preduzeća koja su imala mogućnost da prebace svoje zaposlene da rade od kuće za vreme vanrednog stanja, uvela su ovakav model rada. Septembar 2020. godine je doneo dodatnu „normalizaciju“ situacije sa otvaranjem škola, mada u promenjenom režimu rada. Međutim, krajem oktobra i u toku novembra došlo je do naglog skoka broja zaraženih, što se smatra drugim talasom pandemije na svetskom nivou. Ovaj talas pandemije, koji je trajao od oktobra 2020. godine do januara 2021. godine, obeležen je značajno većim brojem slučajeva zaražavanja u odnosu na prvi talas, što je uzrokovalo uvođenje novih restriktivnih mera: ograničenje broja ljudi na javnim okupljanjima, skraćivanje radnog vremena ugostiteljskih objekata, kao i uvođenje propisa za ulazak u Srbiju. Zaključno sa 31. decembrom 2020. godine, u Srbiji je registrovano 337.923 potvrđenih slučajeva virusa COVID-19 i ukupno 3.211 umrlih od početka pandemije.¹⁹

Početkom 2021. godine, Vlada Republike Srbije odobrila je korišćenje vakcina protiv virusa COVID-19 i 19. januara otpočela je masovna vakcinacija stanovništva.²⁰ Iako je u Srbiji već početkom marta prvu dozu vakcine primilo preko 13% stanovništva,²¹ treći talas pandemije doveo je do naglog povećanja broja zaraženih i do potpunog zatvaranja ugostiteljskih objekata, kao i velikog broja prodavnica.²² Do 21. maja 2021. godine u Srbiji je registrovano 900.233 slučajeva COVID-19 virusa i 8.649 smrtnih slučajeva. Ipak, stopa smrtnosti od 0.99% izdvojila je Srbiju kao državu sa najnižom stopom smrtnosti među državama Zapadnog Balkana.²³

Podaci o vrednostima na indeksu strogosti mera (Government Response Stringency Index) Oksfordskog univerziteta, ukazuju da je kolebanje između ekstremno restriktivnih i ekstremno liberalnih mera, koje su se smenjivale tokom prve polovine 2020. godine, zamenjeno srednjim scenarijom odgovora u drugoj polovini godine.²⁴ U periodu od 15. marta 2020. godine (kada je uvedeno vanredno stanje) do 1. jula vrednosti indeksa strogosti mera kretale su se u rasponu od 100 do ispod 40, a u drugom delu godine, od 1. avgusta do 31. decembra 2020. godine, vrednosti su se održavale u rasponu od 50 do nešto preko 60.²⁵

Do oktobra 2021. godine u Srbiji je potpuno vakcinisano malo više od 42% punoletnih građana.²⁶ Ipak, još uvek nije moguće pretpostaviti šta će se dešavati u narednom periodu, niti je moguće predvideti mogućnost uvođenja novih restriktivnih mera, budući da se najveća uloga u ekonomskom oporavku i „normalizaciji“ svakodnevnog života pripisuje vakcinaciji,²⁷ a prema trenutnom trendu vakcinacije, procenjuje se da će u Srbiji biti potpuno vakcinisano 70% tek u februaru 2022. godine.²⁸

Uticaj pandemije COVID-19 i vladinih mera na zaposlenost i sredstva za život

Procenjeni uticaj pandemije virusa COVID-19 na siromaštvo u najvećoj je vezi sa efektima pandemije na ekonomiju, odnosno na dubinu recesije.²⁹ U 2020. godini Srbija je imala najmanji procenjeni rast siromaštva (0,1 procentni poen), a ovakav rezultat pripisuje se podsticajnim merama koje su uvedene u cilju zaštite radnih mesta i prihoda.³⁰

Vlada Republike Srbije je od prve polovine 2020. godine uvodila različite mere podrške privredi i građanima, kao što su: finansijski paket pomoći za mala i srednja preduzeća, jednokratna finansijska pomoć svim punoletnim građanima (100 evra u 2020. godini i 60 evra u 2021), kao i dodatna finansijska pomoć za penzionere u iznosu od 34 evra i za nezaposlene u iznosu od 60 evra.³¹ U ove svrhe Vlada je izdvojila skoro 13% BDP-a³², i najavila ulaganje dodatnih 200 miliona evra u infrastrukturne projekte u narednom periodu, kako bi se ublažile posledice pandemije po privredni rast zemlje.³³

Prema ovogodišnjem ekonomskom izveštaju Svetske banke za Zapadni Balkan, paketi pomoći Vlade Republike Srbije pokazali su se kao značajni u ublažavanju trenutnog uticaja pandemije na stanovništvo i privredu. Kao rezultat toga, procenjuje se da se procenat siromaštva u Srbiji zadržao na oko 17,4% u 2020. godini, što je blizu nivoa iz 2019. godine.³⁴ Ipak, pandemija i odgovori Vlade u vidu mera pomoći doveli su do rasta javnih rashoda koji su, uz istovremeni pad javnih prihoda, izazvali velike fiskalne pritiske.³⁵ Rezultat toga je rast fiskalnog deficita u svih šest zemalja Zapadnog Balkana, koji sada dostižu između 6% i 8% BDP-a za svaku od država.³⁶ Stoga se smatra da bi obnova fiskalne održivosti trebala biti prioritet u narednom periodu.³⁷

Uticaj na zapošljavanje

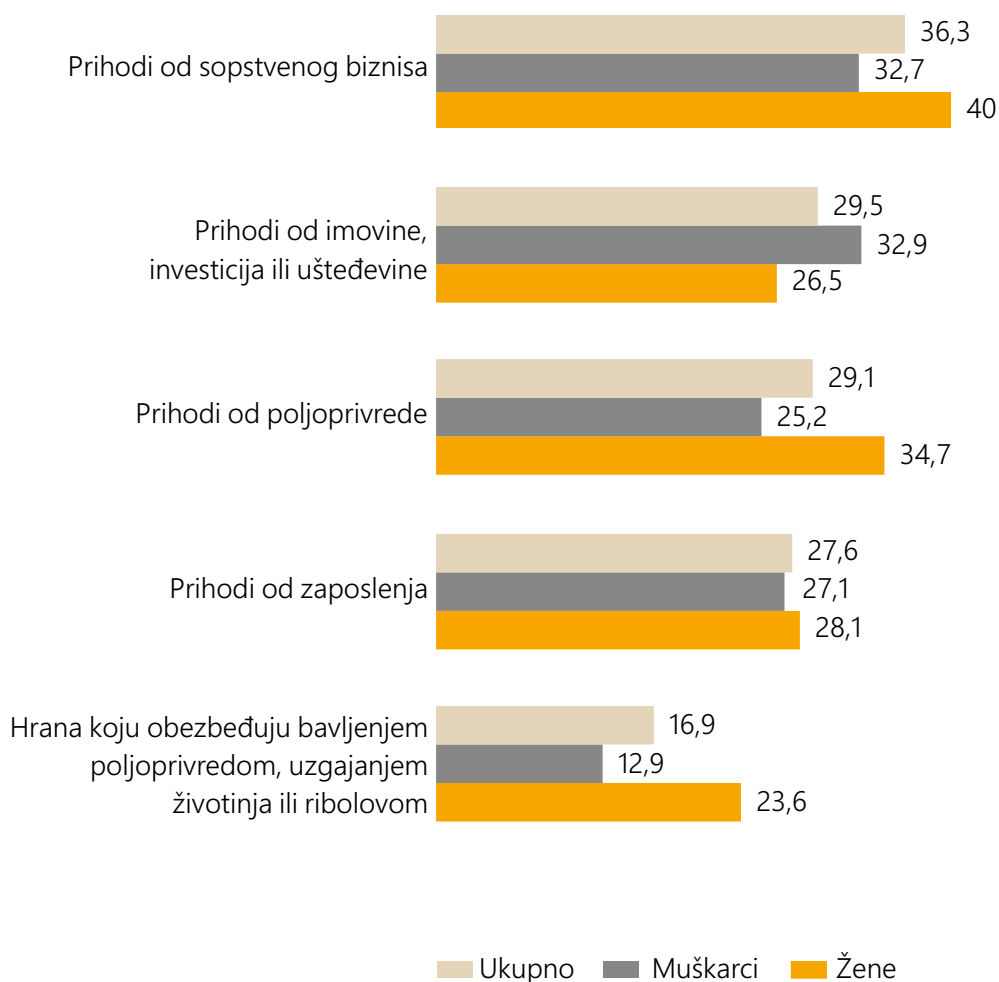
Prema brzjoj proceni Međunarodne organizacije rada (ILO) za Srbiju, smanjeni broj radnih sati tokom drugog kvartala 2020. godine (maj-juni) posledica je otpuštanja i drugih privremenih smanjivanja radnog vremena za 14.8%, što je ekvivalent približno 510.000 poslova sa punim radnim vremenom.³⁸ Procenjeno je da postoji osam sektora koji su ozbiljno pogođeni pandemijom: veletrgovine i maloprodaja, usluge smeštaja, transporta, hrane i pića, uslužne delatnosti, šumarstvo i biljna i stočarska proizvodnja. Procenjuje se da je u ovim sektorima više od 700.000 zaposlenih u neposrednom riziku od gubitka posla. Posebno je ranjivo 267.000 neformalnih zaposlenih i 314.000 samozaposlenih u ovim sektorima.

Ipak, podaci Ankete o radnoj snazi ukazuju da promene na tržištu rada, kada se uzme u obzir cela prethodna godina, nisu bile toliko velike koliko se očekivalo na početku pandemije kada je uvedeno vanredno stanje i niz restriktivnih mera.³⁹ Izostanak značajnijih promena na tržištu rada smatra se rezultatom paketa stimulativnih mera Vlade, uključujući subvencije plata za sve sektore.⁴⁰ Podaci Ankete o radnoj snazi pokazuju da je broj zaposlenih u Srbiji na kraju 2020. godine smanjen za 6.200 lica, što iznosi 0,2% zaposlenih iz 2019. godine.⁴¹ Sa druge strane, podaci ukazuju da je u istom periodu smanjen i broj nezaposlenih lica, i to za 25,800, odnosno za 1% u odnosu na 2019. godinu.⁴² Ovakvi podaci govore da je deo osoba koje su ostale bez posla tokom pandemije prešao u neaktivni status (nisu tražili novo zaposlenje), kao i da je deo nezaposlenih prešao u kontigent neaktivnih, što znači da su prestali da traže zaposlenje.⁴³ Ovaj trend pomeranja radne snage iz aktivnog u neaktivni status najizraženiji je kod mladog stanovništva (15-24 godine).⁴⁴

Uticaj na prihode

Istraživanje o posledicama pandemije virusa COVID-19 na ekonomsko osnaživanje žena i muškaraca u Srbiji, koje je sprovedla SeConS grupa za razvojnu inicijativu u toku juna 2020. godine na reprezentativnom uzorku od 1925 ispitanika, pokazalo je izražen uticaj pandemije na prihode.⁴⁵ Više od jedne trećine ispitanika je navelo da su im se smanjili prihodi od ličnih ili porodičnih poslova, više od jedne četvrtine ispitanika naveli su smanjenje prihoda usled smanjenja plata, poljoprivrednih aktivnosti ili ulaganja i štednje, a čak više od 16% ispitanika naveli su smanjenje prihoda u naturi. Rodne razlike su značajne, žene češće od muškaraca navode da su im prihodi od proizvodnih aktivnosti smanjeni (Grafikon 1).⁴⁶

Grafikon 1: Udeo ispitanika čiji su se prihodi smanjili tokom prvih tri meseca od izbijanja pandemije virusa COVID-19, prema polu i vrsti prihoda, u %

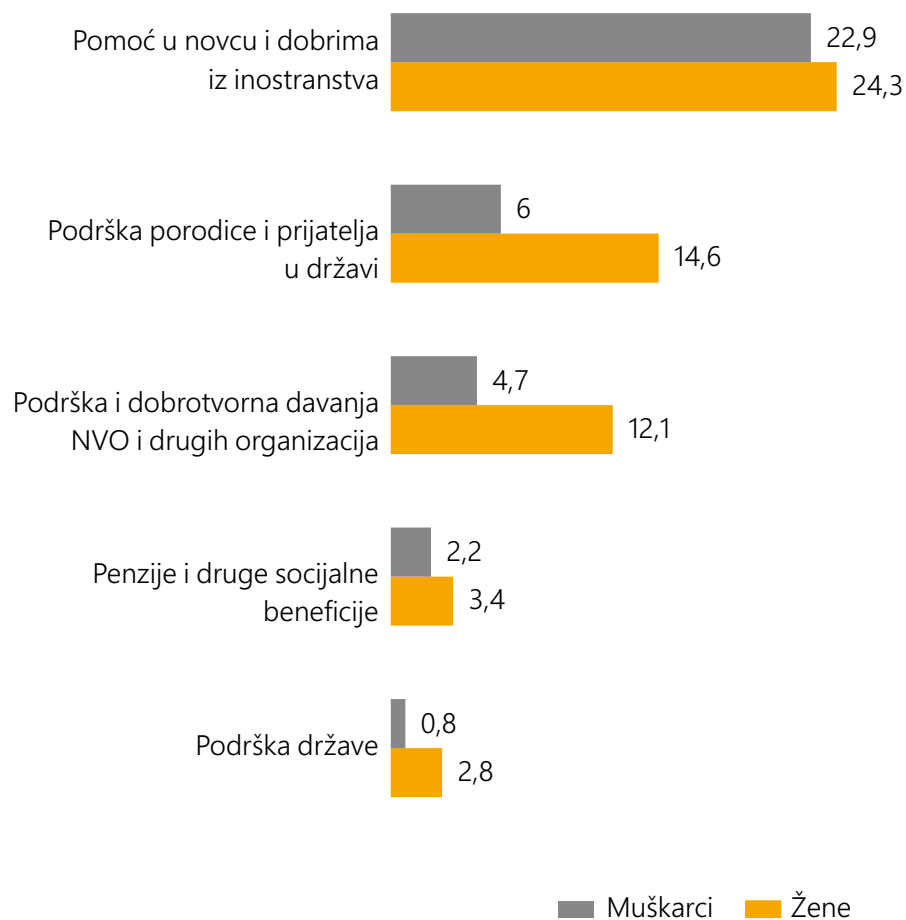

Izvor: SeConS, *Consequences of COVID-19 on women's and men's economic empowerment (Posledice pandemije COVID-19 na ekonomsko osnaživanje žena i muškaraca)*, UNFPA, UN Women, 2020. Publikacija je deo projekta pod nazivom „Brza rodna procena uticaja pandemije COVID-19 na živote žena i muškaraca“ i dostupna je na engleskom jeziku: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/12/consequences-of-covid19-on-womens-and-mens-economic-empowerment#view>

U slučaju većine ispitanika, jedini izvor prihoda koji je porastao u periodu pandemije jeste državna finansijska pomoć. Međutim, treba imati na umu da je ovo bila jednokratna finansijska pomoć u iznosu od 100 EUR.⁴⁷ Ipak, mali broj ispitanika navodi da su njihova socijalna primanja od strane države bila umanjena tokom pandemije. Iako podaci ne objašnjavaju na koja davanja misle ovi ispitanici, može se pretpostaviti da se ovo odnosi na druge vidove redovnih socijalnih davanja, kao što je novčana socijalna pomoć, naknada za nezaposlene, dečiji dodaci, itd.⁴⁸

Povećanje penzija i socijalnih davanja posledica su jednokratne pomoći u iznosu od 34 evra, što predstavlja jednu od mera koje je Vlada Republike Srbije sprovela radi sprečavanja ekonomskih posledica uzrokovanih pandemijom virusa COVID-19. Povećanje prihoda od penzija, socijalnih beneficija i od pomoći NVO zabeleženo je kod većeg dela ispitanika (37.7%). Žene su češće od muškaraca prijavljivale smanjenje prihoda iz svih ponuđenih izvora (Grafikon 2).⁴⁹

Grafikon 2: Udeo ispitanika čija su se socijalna davanja smanjila tokom prva tri meseca od izbijanja pandemije virusa COVID-19, prema polu i vrsti prihoda, u %

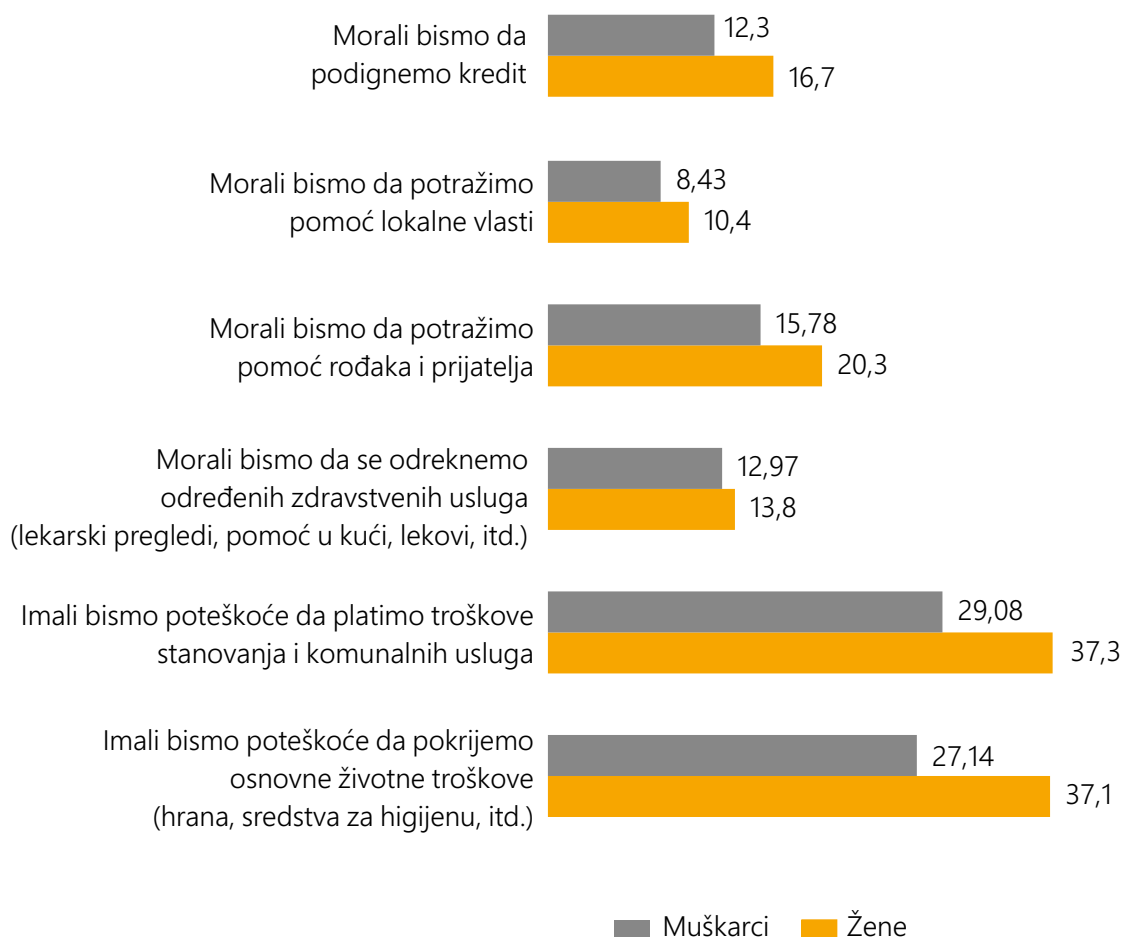

Izvor: SeConS, *Consequences of COVID-19 on women's and men's economic empowerment (Posledice pandemije COVID-19 na ekonomsko osnaživanje žena i muškaraca)*, UNFPA, UN Women, 2020. Publikacija je deo projekta pod nazivom „Brza rodna procena uticaja pandemije COVID-19 na živote žena i muškaraca“ i dostupna je na engleskom jeziku: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/12/consequences-of-covid19-on-womens-and-mens-economic-empowerment#view>

Ostala socijalna davanja (doznake od rodbine u inostranstvu ili u zemlji, podrška organizacija civilnog društva, itd.) smanjila su se za manji udeo ispitanika.

Jedna trećina ispitanika je, u trenutku istraživanja, smatrala da će im plata biti smanjena ukoliko pandemija potraje sledeća tri meseca ili duže, dok je 17% njih pretpostavljalo da će u tom slučaju ostati bez plate.⁵⁰ Jedna trećina ispitanika je procenila da će imati poteškoće da plate račune za komunalne usluge, a jedna trećina da će imati poteškoća da pokriju osnovne životne troškove.⁵¹ Žene su se i u ovom slučaju pokazale kao ranjivije jer su u većem broju procenjivale da će se suočiti sa finansijskim teškoćama da je vanredno stanje potrajalo još tri meseca ili duže, što je u skladu sa njihovim slabijim položajem na tržištu rada (Grafikon 3).⁵²

Grafikon 3: Procena uticaja pandemije COVID-19 na finansijsku situaciju domaćinstava u slučaju da je vanredno stanje potrajalo još tri meseca ili duže, prema polu, u %

Izvor: SeConS, *Consequences of COVID-19 on women's and men's economic empowerment (Posledice pandemije COVID-19 na ekonomsko osnaživanje žena i muškaraca)*, UNFPA, UN Women, 2020. Publikacija je deo projekta pod nazivom „Brza rodna procena uticaja pandemije COVID-19 na živote žena i muškaraca“ i dostupna je na engleskom jeziku: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/12/consequences-of-covid19-on-womens-and-mens-economic-empowerment#view>

Starost ispitanika se takođe pokazala kao značajan faktor. Mlađi ispitanici su se češće od drugih starosnih grupa izjašnjavali da bi u slučaju dužeg trajanja vanrednog stanja bili primorani da se oslone na različite oblike finansijske podrške prijatelja i rođaka (23.2% mlađih ispitanika) ili da pozajme novac (21.4%).⁵³ Takođe, ispitanici iz domaćinstva sa decom su, u poređenju sa onima bez dece, izrazili veću zabrinutost za sopstvenu finansijsku situaciju i mogućnost plaćanja troškova stanovanja i komunalnih usluga. Svaki peti ispitanik iz ove grupe (20.1%) smatrao je da bi, u slučaju dužeg vanrednog stanja, bio prinuđen da podigne kredit kako bi pokrio sve neophodne troškove.⁵⁴

Nezaposleni su, više od svih ostalih ispitanika, izrazili strah da će se usled lošeg materijalnog statusa suočiti sa svih šest navedenih problema (Grafikon 3). Slična situacija je i u grupi neformalno zaposlenih, čiji se položaj najviše razlikuje u odnosu na formalno zaposlene.⁵⁵

Mere socijalne zaštite: univerzalne mere umesto mera protiv siromaštva

Mere za podršku prihodima koje su sprovedene od izbijanja pandemije obuhvataju sledeće:

1. jednokratnu univerzalnu novčanu pomoć svim punoletnim građanima od 100 evra u 2020. godini i jednokratnu univerzalnu novčanu pomoć svim punoletnim građanima od 60 evra u 2021. godini;
2. jednokratnu novčanu pomoć svim nezaposlenima u iznosu od 60 EUR;
3. jednokratnu finansijsku pomoć penzionerima i korisnicima privremenih davanja od oko 34 evra i jednokratnu novčanu pomoć penzionerima u iznosu od 50 EUR koja je najavljena za septembar 2021;
4. pomoć u robi za 14.000 najranjivijih žena u 50 opština, koja je sadržala higijenska pakovanja i osnovne namirnice;
5. finansijsku pomoć slobodnim umetnicima od 30.000 dinara mesečno tokom perioda od tri meseca;
6. povećanje plata u zdravstvenom sektoru za 10%.

Prema proceni ILO/EBRD, Srbija je usvojila najvelikodušniji i najopsežniji ekonomski paket među zemljama Zapadnog Balkana.⁵⁶ Međutim, iako su mere zadržavanja posla sačuvala mnoga radna mesta, ove mere nisu zaštitile ranjiva zaposlena lica (kao što su neformalno zaposlena lica ili lica koja rade honorarno i slično), što je pogoršalo njihov položaj i doprinelo sveukupnoj nejednakosti. ILO/EBRD mikrosimulacija utvrdila je da je univerzalna mera podrške prihodima od 100 evra svim punoletnim građanima imala distributivni i efekat protiv siromaštva, a doprinela je smanjenju stope relativnog siromaštva do 22.9%, što je ispod nivoa pre krize.

Kombinacija univerzalnih preventivnih mera u sferi zapošljavanja usmerenih na sva preduzeća, bez obzira na njihovu ranjivost i univerzalna jednokratna novčana pomoć svim punoletnim građanima, uspela je da obuzda ekspanziju siromaštva i spusti Gini koeficijent za jedan ceo poen, prema mikrosimulaciji ILO/EBRD. Mere su imale 'grešku uključenosti' – uključivanje dobrostojećeg stanovništva kome nije bila potrebna pomoć – kao i 'grešku isključenosti' – izostavljanje određenih grupa.⁵⁷

Univerzalni pristup obezbeđivanja socijalne pomoći kako bi se povećala otpornost stanovništva na socio-ekonomske posledice pandemije, prema proceni Evropske mreže protiv siromaštva nije stigla do socijalnih grupa kojima je takva pomoć bila najpotrebnija:

- ▶ Deca – kako ukazuju prethodno prezentovani podaci o riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, deca su jedna od najranjivijih grupa i povećava se broj dece u domaćinstvima gde postoji rizik od siromaštva.
- ▶ Grupe koje nemaju lična dokumenta, što se uglavnom može naći kod ljudi koji žive u neadekvatnim romskim naseljima, posebno među onima koji imaju istoriju raseljavanja ili prisilne migracije.
- ▶ Beskućnici koji često ne poseduju lična dokumenta, informacije i resurse neophodne da pristupe javnim uslugama i prijave se za takvu pomoć.
- ▶ Izbeglice i tražioci azila koji nisu imali pravo na ovu pomoć zbog kriterijuma posedovanja državljanstva i bili su raspoređeni u kolektivne centre za vreme vrhunca pandemije.
- ▶ Osobe sa mentalnim invaliditetom, ako ih ne izdržavaju članovi porodice.

Grupe koje su najviše pod rizikom od siromaštva i socijalne isključenosti tokom pandemije COVID-19

Neformalno zaposleni

Iako su, na osnovu raspoloživih podataka, državne mere u kratkom roku ublažile negativne uticaje pandemije na zaposlenost i prihode domaćinstava, ovakva pomoć nije obuhvatila neformalno zaposlene koji su pretrpeli nesrazmerno veći pritisak u odnosu na ostatak radnog stanovništva.⁵⁸ Trenutna kriza izazvana pandemijom pokazala je ranjivost neformalnih radnika i ukazala na teškoće da se pruži pomoć onima koji rade u neformalnoj sferi ekonomije.⁵⁹ Značajno je imati u vidu i da veliki broj neformalno zaposlenih radi upravo u sektorima koji su bili u najvećoj meri pogođeni pandemijom, poput sektora ugostiteljstva, ličnih usluga, građevinarstva. Kao što je već navedeno, u osam sektora koji su pod najvećim rizikom radi više od 267 000 neformalno zaposlenih,⁶⁰ dok se procenjuje da su mere koje su bile na snazi tokom vanrednog stanja posebno negativno uticale na 309 900 ljudi u neformalnom sektoru van poljoprivrede.⁶¹ Takođe, kako neformalni radnici nemaju zaključen ugovor o radu pa samim tim ni regulisano zdravstveno osiguranje, mogu se javiti veći izdaci za obezbeđivanje zdravstvenih usluga, naročito u periodu pandemije, što stvara još veći finansijski pritisak kod ove grupe stanovništva.

Većina neformalno zaposlenih, koji su obuhvaćeni kvalitativnom komponentom istraživanja, istakla je da je njihova finansijska situacija u prvih par meseci pandemije u Srbiji bila teška i neizvesna.

„Moje finansije su se smanjile na minimum... novac koji mi je ostao sam trošio samo na ono najpotrebnije, da bih prosto mogao da preživim“.

(student, 23 godine, neformalno zaposlen u marketingu)

Ispitanici su istakli da su poslovi koje obavljaju pod direktnim uticajem pandemije – od početka pandemije smanjivao im se obim posla i visina zarade.

„Kod nas je bila smanjena plata prošle godine 10% i onda se 1. januara ponovo vratila plata... doduše smanjio se bio puno i obim posla, dosta vremena smo bili kući, na slobodnim danima... sad je vraćeno na nivo pre kovida“.

(muškarac, 43 godine, neformalno zaposlen u NVO)

„Ja samo mogu da primetim što više zaraženih ima, da ima manje i promocija“.

(studentkinja, 21 godina, radi neformalno kao promoterka)

Svi ispitanici su se prijavili za novčanu pomoć države za koju smatraju da je bila korisna, ali da je to samo kratkotrajno olakšanje.

Kada je reč o zdravstvenim uslugama i njihovoj dostupnosti, deo ispitanika navodi da nema zdravstveno osiguranje, dok drugi deo ispitanika kaže da su zdravstveno osigurani preko supružnika. Oni koji su bili zaraženi korona virusom ističu da su dobili adekvatnu zdravstvenu uslugu, dok su oni koji su imali potrebe za pregledima i zdravstvenim uslugama van kovid sistema bili onemogućeni da ih zakažu i samim tim obave pregled kod lekara. Ispitanici ponekad koriste privatne zdravstvene usluge, dok jedna ispitanica ističe da njena porodica nema sredstva kojima bi mogla obezbediti preglede u privatnoj praksi, a koji su njenoj majci već duže vreme neophodni.

„ [...] moja majka nikako nije mogla doći do lekara [...] ne može ni da ode privatno, zato što nema para za snimanje... novembar, ako se ne varam, to je zakazano... pa sigurno ima četiri meseca. A od početka pandemije su je konstantno otkazivali a vodila se kao hitan slučaj“.

(studentkinja, 21 godina)

Što se tiče mentalnog zdravlja tokom pandemije, ispitanici ističu da su osetili dodatni psihički pritisak, naročito dok je na snazi bila zabrana kretanja. Iako niko od ispitanika nije potražio stručnu pomoć, poznaju ljude koji su se u poslednjih godinu dana obraćali stručnim licima (psiholozima, psihoterapeutima, i sl.) za savet i pomoć.

Romi i Romkinje

Dok su sa jedne strane državne mere imale značajnu ulogu u ublažavanju rasta nivoa nezaposlenosti, što je za posledicu imalo zadržavanje nivoa siromaštva iz perioda pre pandemije, sa druge strane, procenjeno je da su merama pomoći izostavljene ili nedovoljno obuhvaćene mnoge grupe stanovništva kojima je pomoć bila najpotrebnija.⁶² Pripadnici romske populacije su svakako jedna od ugroženijih grupa, a deo njih nije mogao biti obuhvaćen gotovinskim transferima zbog neposedovanja ličnih dokumenata.⁶³ Pripadnici romske populacije koji rade kao sakupljači sekundarnih sirovina bili su u posebnom riziku u toku trajanja mera koje su ograničavale kretanje. Istraživanje na malom uzorku Roma koji rade kao sakupljači sekundarnih sirovina pokazalo je da se polovina njih tokom zabrane kretanja borila da zadovolji osnovne životne potrebe.⁶⁴ Takođe, nejednakost korišćenja zdravstvenih usluga koja je u Srbiji široko rasprostranjena,⁶⁵ naročito je prisutna kod pripadnika romske populacije.

Organizacije civilnog društva koje se bave promovisanjem i zaštitom prava Roma i Romkinja u Srbiji, a koje su učestvovala u istraživanju o socioekonomskom uticaju epidemije COVID-19 u Srbiji na prava Roma i Romkinja tokom juna 2020. godine, ocenile su uticaj mera Vlade Republike Srbije na pripadnike romske populacije u toku pandemije kao negativan (47,37%), 26,31% smatra da je uticaj bio pozitivan, a čak 26,32% smatra da su mere bile bez uticaja na ovu grupu stanovništva.⁶⁶ Gotovo 80% organizacija navodi da su restriktivne mere uvedene tokom pandemije COVID-19 pojačale rizik od siromaštva pripadnika romske nacionalnosti.⁶⁷

Učesnici fokus grupne diskusije organizovane za potrebe ovog izveštaja, izjavili su da im je pandemija donela nesigurnost, a veliki broj njih nije bio u mogućnosti da obavlja poslove kojima su do tada obezbeđivali prihode u domaćinstvu. U posebno nepovoljnom položaju su se našle žene iz romske populacije, koje i inače predstavljaju grupu koja beleži najnižu stopu zaposlenosti u Srbiji i ima izrazito nepovoljan ekonomski položaj.

„Bilo nam je teško što posla nismo imali. Niko ništa nije mogao da radi, sem koji su državno zaposleni, baš je teško bilo“.

(Romkinja, nezaposlena, četvoro dece)

Smatraju da je novčana pomoć države bila potrebna i da je finansijski pomogla njihovim domaćinstvima, pre svega u nabavci osnovnih životnih namirnica i sredstva za higijenu. Takođe, ističu da su nabavci navedenih potrepština veliku pomoć pružila romska udruženja građana.

Mladi Romi i Romkinje su prepoznati kao grupa koja je bila izložena posebnim rizicima tokom trajanja vanrednog stanja, a posebno kada je reč o obrazovanju, pristupu radu i izvorima zarade, kao i teškoćama u pristupu struji, internetu, televiziji, telefonima, i drugim sredstvima komunikacije i informisanja.⁶⁸ Pristup obrazovanju i praćenje nastave predstavljali su poseban izazov za predstavnike ovog dela populacije. Najveći problem sa kojim su se suočila deca i mladi iz romske populacije jeste praćenje nastave na daljinu. Odluka o organizaciji nastave na daljinu nije ispraćena merama koje bi omogućile da sva romska deca imaju pristup nastavnim sadržajima koji se emituju elektronskim putem.⁶⁹ Nedovoljnu opremljenost sredstvima komunikacije i informisanja učesnici percipiraju kao značajan problem i prepreku da deca i mladi iz domaćinstava romske populacije budu adekvatno obuhvaćeni onlajn nastavom.

Mlađi učesnici fokus grupne diskusije sa pripadnicima romske populacije, koji su i dalje u obrazovnom sistemu i koji su imali pristup onlajn nastavi, podelili su svoja iskustva sa ovakvim načinom nastave. Svi se slažu da je nastava na daljinu bila veoma loše organizovana i da je bilo veoma teško i naporno istovremeno pratiti sadržaj emitovan na televiziji i onlajn predavanja, jer nastavni plan nije bio usklađen. Takođe, i mlađi i stariji ispitanici su se složili da je ovakav vid izvođenja nastave bio posebno težak za decu i mlade koji nisu imali pristup struji, televiziji, računarima i internetu.

„Možda su se snašli tako što su išli kod drugara pa su gledali...“

(fakultetski obrazovan mlađi muškarac, nezaposlen)

Učesnici su na samom početku diskusije istakli da je pristup zdravstvenim uslugama bio jedan od najvećih izazova sa kojim se suočavaju od početka pandemije, iako svi imaju regulisano zdravstveno osiguranje. Deo učesnika navodi da su uz duže čekanje uspeli da obave sve neophodne preglede, dok su ostali bili primorani da odlože specijalističke preglede jer se njihove lokalne ambulante i dalje nalaze u kovid sistemu. Takođe, kažu da pregledi u privatnim lekarskim ambulantom predstavljaju značajne novčane izdatke za njihovo domaćinstvo, ali da su privatne zdravstvene usluge nekad neophodne.

„Imali smo problema jer smo puno čekali, zakazivanje za bilo šta, [...] znači samo su gledali šta je baš hitno. A ovako, sve su bile ambulante zatvorene. Imamo ambulantu pred nosom, a morali smo zbog neke sitnice da idemo daleko zato što je kovid ambulanta postala. Jedino privatno, ko je mogao i ko je imao da priušti sebi [...] Nekad moramo [da idemo privatno]... jer na zakazivanje se čeka dugo i onda da bi sačuvao svoje zdravlje“.

(starija žena, nezaposlena, četvoro dece)

Mentalno zdravlje je takođe jedna od tema koja je pokrenuta na samom početku diskusije, budući da su učesnici navodili strah kao jedan od prvih problema koji se javio sa pojavom pandemije i sa uvođenjem vanrednog stanja. Njih nekoliko smatra da bi im razgovor sa psihologom bio koristan, ali do sada nisu potražili ovakvu vrstu pomoći.

Mladi

Organizacije civilnog društva koje se bave promovisanjem i zaštitom prava mladih, a koje su učestvovalе u istraživanju o socioekonomskom uticaju epidemije COVID-19 u Srbiji na prava mladih, većinom smatraju (60%) da su mere Vlade Republike Srbije u toku vanrednog stanja imale negativan uticaj na prava i živote mladih u Srbiji, a 80% smatra da prilikom donošenja mera i odluka mladi nisu prepoznati kao grupa u riziku.⁷⁰ Odluka države o zatvaranju škola i fakulteta i prelazak na onlajn nastavu umnogome je promenila svakodnevicu mladih i njihovo iskustvo školovanja. Takođe, promena načina izvođenja nastave bila je naročito teška za one mlade koji nisu imali pristup internetu ili odgovarajući računar. Tri petine mladih ocenilo je negativnim ili veoma negativnim uticaj pandemije na njihovo školovanje, a tek 6,1% mladih smatra da je imalo pristup obrazovanju kakav je neophodan za lični napredak.⁷¹

Deo učesnika fokus grupe koji su i dalje u sistemu obrazovanja – učesnici koji pohađaju srednju školu, kao i studenti – slažu se da je onlajn nastava bila loše organizovana, da je posebno teško bilo onim mladima koji nisu imali neophodne uslove za onlajn učenje, ali i da je pandemija negativno uticala na kvalitet obrazovanja, kojim nisu bili zadovoljni ni pre pandemije.

„Imam dosta drugara koji nemaju pristup (internetu), ne mogu sami da budu u prostoriji ili dele isti kompjuter (...) Ja se zaista nadam da će od oktobra krenuti sve normalno, jer ja zaista mislim da će jako mnogo studenata otpasti, mnogo njih nema uslova ni za sledeću godinu a kamoli za budžet“.

(studentkinja, 21 godina)

„Profesori neće da drže vežbe (...) neće da drže predavanja, to je veliki problem. Znači sve što je bilo loše u našem obrazovnom sistemu korona je izvukla na površinu“.

(dipl. inženjer, 27 godina)

Svi učesnici koji su bili punoletni u trenutku kada je bilo moguće prijaviti se za novčanu pomoć države, i samim tim imali pravo na istu, to su i učinili, ali smatraju da novčana pomoć nije bila od posebnog značaja, jer je to iznos koji, zbog visokih cena, ne predstavlja veću pomoć ličnom ili kućnom budžetu.

Većina učesnika nije imala potrebe za uslugama zdravstvenog sistema u periodu od početka pandemije, dok je jedan učesnik naveo da je imao problem sa zakazivanjem pregleda i da je iz tog razloga morao da odlaže pregled kod lekara.

Kada je reč o mentalnom zdravlju, učesnici se slažu da su u periodu od početka pandemije primetili promene u sopstvenom mentalnom zdravlju, ali i da se ljudi oko njih osećaju lošije. Jedan učesnik navodi da je potražio pomoć Psihološkog savetovališta za studente.

„Posavetovao sam se (u Psihološkom savetovalištu za studente), jer zaista, biti u četiri zida i bukvalno nemati kontakt sa ljudima sa kojima ste prethodno imali, sa kojima ste svakodnevno izlazili,... uticalo je i na psihi, imali smo nažalost i mnogobrojna samoubistva, što u Nišu što van Niša“.

(dipl. novinar, 26 godina)

Ipak, gotovo svi se slažu sa tim da je odlazak psihologu ili psihoterapeutu i dalje tabu tema u njihovom okruženju.

Samohrani roditelji

Zatvaranje vrtića i škola u toku vanrednog stanja suočio je zaposlene samohrane roditelje, među kojima je najviše majki (79% jednoroditeljskih porodica čine majke sa decom), sa problemom usklađivanja profesionalnog rada i staranja o deci.⁷² Takođe, zbog ograničenja kretanja i izbegavanja kontakata sa drugima, mnogi samohrani roditelji nisu mogli da računaju na pomoć šire porodice, drugog roditelja, prijatelja ili plaćene pomoći.⁷³ Intervjui koji su sprovedeni sa samohranim majkama, kao deo kvalitativnog istraživanja organizovanog za potrebe ovog izveštaja, ukazali su, između ostalog, i na probleme sa kojima su se suočili roditelji za koje nije bilo moguće da usklade profesionalne obaveze sa čuvanjem dece. Samohrane majke mlađe dece ističu da nisu imale izbora i da je pomoć njihovih roditelja u čuvanju dece bila ključna kako bi mogle da nastave da rade i zarađuju, ali da je zbog straha da bi mogle da zaraze starije osobe ova odluka za njih bila veoma teška.

„Što se mene tiče, mi smo imali povećanje posla a nemogućnost da se radi kako treba jer su onog momenta kad je uvedeno vanredno stanje prestali da rade vrtići i škole, i onda je trebalo prelomiti između toga da li da se dete odvede bakama i dekamama, uz sve one savete da se zašтите bake i deke, a sa druge strane mora da se radi da bi se imala neka plata. To je bila konstantna borba između grize savesti i potrebe da se bude pragmatičan“

(samohrana majka, 47 godina, jedno dete)

Procena je da je tokom vanrednog stanja u Srbiji oko 67 000 zaposlenih radilo od kuće,⁷⁴ a deo njih je nastavio sa ovakvim radnim aranžmanom i po ukidanju vanrednog stanja i ograničenja kretanja. Međutim, uprkos najavama državnih organa i apelima na poslodavce da se samohranim roditeljima dece mlađe od 12 godina omogući rad od kuće, ukoliko je to moguće, usklađivanje rada i staranja o deci ipak nije rešeno na zadovoljavajući način.⁷⁵ Pružanje mogućnosti rada od kuće zavisilo je od dobre volje poslodavca.

Kada je reč o socio-ekonomskom položaju, ispitanice su naglasile da nije bilo većih promena u prihodima njihovih domaćinstava od početka pandemije. Ipak, njihovi naponi da istovremeno rade i brinu o deci, naročito u toku vanrednog stanja, imali su za posledicu povećanje njihovih dnevnih obaveza, i kažu da im je bilo veoma izazovno da se organizuju.

Sve ispitanice su se prijavile za pomoć države. Jedan deo njih ističe da su se prijavile „iz inata“, navodeći da je to novac koji im svakako pripada, dok se nekoliko ispitanica prijavilo za pomoć samo kako bi dalje prosledile novac, prvenstveno u humanitarne svrhe, smatrajući da novčana pomoć države nije bila usmerena onima kojima je najpotrebnija.

Samohrane majke koje imaju decu školskog uzrasta imaju slične stavove kada je reč o onlajn nastavi. Smatraju da onlajn nastava nije bila organizovana na najbolji način, a da se kombinovani model, odnosno model po kom deca jedne nedelje idu u školu, a sledeće nedelje pohađaju časove onlajn, pokazao kao najlošiji i kao izvor velikog stresa za decu.

„Mali broj nastavnika se snašao (u držanju onlajn nastave) i pružio kvalitetnija predavanja, (...) i mislim da deca tog uzrasta nisu toliko zrela da mogu da imaju neku samodisciplinu na tom nivou, da mogu da redovno izvršavaju svoje obaveze“

(samohrana majka, 48 godina, dvoje dece)

Kažu da su njihova deca imala uslove za pohađanje časova kod kuće, iako je ponekad bilo problema, poput problema sa internet konekcijom, za šta nastavnici nisu imali razumevanja. Takođe, smatraju da onlajn nastava ima potencijala, ali da je potrebno obezbediti učenicima sve ono što je neophodno za ovakav način školovanja.

„Tehnički uslovi za održavanje onlajn nastave su veoma bitni“

(samohrana majka, 65 godina, jedno dete).

„U Beogradu su deca od trećeg razreda dobila tablete, ali to i dalje ne znači da imaju prostor i da imaju kvalitetan internet da bi mogla da prate (onlajn nastavu)“

(samohrana majka, 47 godina, jedno dete).

Ispitanice kažu da su zbog specifične organizacije zdravstvenih usluga u državnom sektoru od početka pandemije morale da pomeraju zakazane specijalističke predglede, a da su zdravstvene usluge koje su bile neophodne, kako njima lično tako i članovima njihove porodice, obavljali u privatnom sektoru.

Kada je reč o uticaju pandemije na mentalno zdravlje, ispitanice ističu da su se osećale uznemireno, ali da nisu tražile stručnu pomoć. Kao glavni razlog navode da za ovako nešto nije bilo potrebe, dok jedna ispitanica ističe da bi joj ovakva vrsta podrške bila korisna ali da nema dovoljno vremena koje bi posvetila uslugama psihologa ili psihoterapeuta.

Stariji

Građanima Srbije starijim od 65 godina je tokom vanrednog stanja bio uveden obavezan karantin, što je podrazumevalo da ne smeju napustiti svoje domove, a u svrhu zaštite najstarijeg stanovništva od zaražavanja virusom i oboljevanja. Ova restriktivna mera izazvala je niz problema kod starijih osoba, kao što su problemi u nabavci hrane i lekova, otežan pristup zdravstvenom uslugama, nedostatak društvene interakcije, itd.

Starije osobe su se suočile sa više prepreka usled pandemije: starije osobe koje pate od hroničnih bolesti imale su otežan pristup zdravstvenim uslugama, budući da su mnoge zdravstvene ustanove u COVID sistemu i da su svi pregledi i intervencije koji nisu hitni odloženi zbog pandemije. Pored toga, mere ograničenja kretanja, ali i strah da će virusom zaraziti stariju osobu, otežali su neformalnim negovateljima da pruže pomoć osobama o kojima su do tada brinuli.⁷⁶ Istraživanje o pristupačnosti usluga zdravstvene i socijalne zaštite starijima tokom pandemije, koje je sprovedeno u toku trajanja vanrednog stanja, pokazalo je da 87,2% ispitanika smatra da je pandemija otežala pristup uslugama državne zdravstvene zaštite.⁷⁷

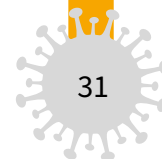
Univerzalni gotovinski transferi za sve punoletne građane i dodatna jednokratna finansijska pomoć države penzionerima, uz njihove redovne penzije, obezbedili su finansijsku sigurnost ovoj grupi stanovnika. Ipak, restriktivne mere, a naročito mera obaveznog karantina za starije od 65 godina i preporuka o smanjenju kontakata, doprinele su povećanju rizika od socijalne isključenosti starijih osoba. Ove rizike je važno sagledati iz perspektive njihove digitalne isključenosti.

Naime, digitalne veštine pripadnika najstarije grupe stanovništva (65+) su ocenjene kao minimalne jer, u najvećem broju slučajeva, nisu uključeni u nova interaktivna okruženja povezana sa trenutnim tehnološkim napretkom, čiji je tempo razvoja brz i zahteva kontinuirano učenje.⁷⁸ Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku, starije osobe u Srbiji veoma retko koriste informacione i komunikacione tehnologije, odnosno samo 17% stanovništva starosti 65 i više godina koristilo je računar tokom 12 meseci koji su prethodili istraživanju.⁷⁹ Ova stopa je znatno niža od stope korišćenja računara kod iste populacije u Evropskoj uniji, koja iznosi 52%.⁸⁰ Kada je reč o pristupu internetu, pomoću računara ili telefona, nalazi istraživanja „Pristup starijih

osoba informacionim i komunikacionim tehnologijama“, koje je realizovano 2019. godine, ukazuju na nešto bolju situaciju. Prema podacima ovog istraživanja, više od polovine ispitanika iz uzorka (57%) imalo je pristup internetu u trenutku anketiranja.⁸¹ Ipak, stopa digitalne inkluzije ostaje najniža kod starijih osoba u Srbiji, što predstavlja značajnu prepreku u pristupu informacijama, posebno onim koje su u vezi sa ostvarivanjem pojedinih prava, za povezivanje sa drugima, kao i za korišćenje elektronskih usluga javne uprave – koje naročito starijim osobama može olakšati ostvarivanje prava na lična dokumenta, učestvovanje u programima i merama države.⁸²

EAPN se zalaže za:

1. Usvajanje integrisane i koherentne politike za borbu protiv siromaštva i unapređivanje socijalne uključenosti, jer samo na taj način se može sistematski pristupiti pitanju smanjenja siromaštva i unapređenju socijalnog uključivanja različitih grupa koje odlikuju različiti oblici ranjivosti, specifični rizici od siromaštva i za koje je potrebno definisati adekvatnije mere intervencije. U tom cilju EAPN se zalaže za
 - ▶ Usvajanje Nacionalne strategije borbe protiv siromaštva.
 - ▶ Povezivanje ciljeva ove strategije sa odgovarajućim sektorskim strategijama čija je implementacija važna za ostvarivanje Agende za održivi razvoj do 2030. i posebno Cilj održivog razvoja 1: Svet bez siromaštva.
2. Povećanje obima i efikasnosti mera socijalne zaštite i obezbeđivanje njihove transparentnosti kao i redovno praćenje i ocenjivanje njihove efektivnosti.
3. Definisane, odnosno efektivnije sprovođenje mera za povećanje obuhvata i smanjenje odustajanja u osnovnom i srednjem obrazovanju, posebno pojedinih grupa kod kojih su ovi rizici povećani, dece iz udaljenih ruralnih područja, dece koja žive u romskim naseljima i posebno devojčica koje u najvećem procentu zbog ranog braka (koji je jedna od strategija izlaska na kraj sa siromaštvom) bivaju rano isključene iz obrazovanja.
4. Definisane, odnosno efektivnije sprovođenje mera za povećanje dostojanstvenosti rada, obezbeđivanje sredstava za njihovu realizaciju, i nezavisno praćenje sprovođenja.
5. Dalji rad na smanjenju rodnih razlika u obrazovanju, zapošljavanju i odlučivanju, kao i u ekonomiji staranja; dalji rad na eliminaciji rodno zasnovanog nasilja i ravnopravnom razvoju dečaka i devojčica.
6. Uključivanje organizacija civilnog društva, predstavnika ranjivih društvenih grupa i samih osoba sa iskustvom siromaštva u definisanje i sprovođenje mera za smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti.

- 1 Cvejić, et al. (2016) *Informal Power Networks, Political Patronage and Clientelism in Serbia and Kosovo*,* SeConS, Belgrade, Dostupno na: <https://www.secons.net/publications.php?p=32>
- 2 World Bank Group. (2021). *Western Balkans Regular Economic Report No. 19, Spring 2021: Subdued Recovery*. Washington: IBRD, The World Bank. Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 3 ILO, EBRD. (2020). *COVID-19 and the World of Work: Rapid Assessment of the Employment Impacts and Policy Responses – Serbia*. Dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_754624.pdf
- 4 SIPRU, UNHR. (2020). Posledice Kovid-19 na položaj osetljivih grupa i grupa u riziku. Dostupno na: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_polozaj_osetljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf; Todorović, N. *Older Persons in the Republic of Serbia and research of the impact of COVID-19 and subsequently introduced mitigation measures on the health, rights, and overall well-being and vulnerability of older people covid-19 pandemic*, UNFPA. Dostupno na: <https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/older-persons-and-covid-19-01-12.pdf>; Satorić, N. (2021). *Istraživanje o pristupačnosti usluga zdravstvene i socijalne zaštite starijima tokom pandemije*. Beograd: Amity. Dostupno na: <http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2021/05/03-Istra%C5%BEivanje-o-pristupa%C4%8Dnosti-usluga-zdravstvene-i-socijalne-za%C5%A1tite-starijima-tokom-pandemije.pdf>
- 5 <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>
- 6 <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/news/news/2020/01/2019-ncov-outbreak-first-cases-confirmed-in-europe>
- 7 <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies>
- 8 <https://covid19.rs/%d0%bf%d0%be%d1%82%d0%b2%d1%80%d1%92%d0%b5%d0%bd-%d0%bf%d1%80%d0%b2%d0%b8-%d1%81%d0%bb%d1%83%d1%87%d0%b0%d1%98-%d0%ba%d0%be%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%b0%d0%b2%d0%b8%d1%80%d1%83%d1%81-%d0%b0-%d1%83-%d1%81/>
- 9 <https://www.propisi.net/odluka-o-proglasenju-vanrednog-stanja/>
- 10 <https://www.propisi.net/skupstina-srbije-izglasala-ukidanje-vanrednog-stanja-u-republici-srbiji/>
- 11 <https://www.zdravlje.gov.rs/vest/353143/informacija-o-aktuelnoj-epidemioloskoj-situaciji-u-vezi-sa-novim-korona-virusom-u-republici-srbiji-za-31-decembar-2020-godine-.php>
- 12 OECD, *The Covid-19 Crisis in Serbia*. Dostupno na: <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Serbia.pdf>

- 13 <https://covidvax.live/location/srb>
- 14 <https://www.zdravlje.gov.rs/vest/359366/informacija-o-aktuelnoj-epidemioloskoj-situaciji-u-vezi-sa-korona-virusom-u-republici-srbiji-za-1-septembar-2021-godine.php>
- 15 Isto.
- 16 Detaljni podaci o merama Vlade Republike Srbije kojima se ograničava pravo kretanja donetih za vreme trajanja vanrednog stanja dostupni su na: <https://www.paragraf.rs/koronavirus/strucni-komentari/hronoloski-prikaz-mera-vlade-ogranicenje-kretanja-okupljanja-gradjana.html>
- 17 Ministarstvo rada zapošljavanja, boračka i socijalna pitanja (2020). *O preventivnim merama za bezbedan i zdrav rad za sprečavanje pojave i širenja epidemije zarazne bolesti*. Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/pravilnik-o-preventivnim-merama-bezbedan-zdrav-rad-sprecavanje-epidemije.html>
- 18 <https://www.slobodnaevropa.org/a/30696417.html>
- 19 <https://www.zdravlje.gov.rs/vest/353143/informacija-o-aktuelnoj-epidemioloskoj-situaciji-u-vezi-sa-novim-korona-virusom-u-republici-srbiji-za-31-decembar-2020-godine-.php>
- 20 OECD, The Covid-19 Crisis in Serbia. Dostupno na: <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Serbia.pdf>
- 21 <https://www.euro.who.int/en/countries/serbia/news/news/2021/3/serbias-covid-19-vaccination-campaign-off-to-a-strong-start>
- 22 <https://www.srbija.gov.rs/vest/en/169201/new-epidemiological-measures-in-force-as-of-to-night-at-9-pm.php>
- 23 OECD. (2021). *Multi-dimensional Review of the Western Balkans: Assessing Opportunities and Constraints*. Dostupno na: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/17b76123-en/index.html?itemId=/content/component/17b76123-en>
- 24 Babović, M. Petrović, I. (2021). Uticaj pandemije COVID-19 na zaposlenost i uslove rada u Srbiji, u: Petrović, M. (ur). *Izazovi iz oblasti rada, porodice i stila života u kontekstu pandemije kovida 19 u Srbiji: nove solidarnosti i nove nejednakosti*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, quoted after: Blavatnik School of Government, University of Oxford: Relationship between number of COVID-19 cases and government response.
- 25 Indeks strogosti mera Oksfordskog univerziteta prati odgovore na pandemiju i mere koje su donosile vlade u ukupno 180 država. Indeks je formiran na osnovu 23 indikatori koji obuhvataju mere koje se tiču zatvaranja škola, ograničenja putovanja, politika vakcinacije, itd. Detaljnije na: <https://covidtracker.bsg.ox.ac.uk/stringency-scatter>
- 26 <https://covidvax.live/location/srb>

- 27 World Bank Group. (2021). *Western Balkans Regular Economic Report No. 19, Spring 2021: Subdued Recovery*. Washington: IBRD, The World Bank. Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 28 <https://covidvax.live/location/srb>
- 29 World Bank Group. (2021). *Western Balkans Regular Economic Report No. 19, Spring 2021: Subdued Recovery*. Washington: IBRD, The World Bank. Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 30 Isto.
- 31 OECD, The Covid-19 Crisis in Serbia. Dostupno na: <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Serbia.pdf>
- 32 World Bank Group. (2021). *Western Balkans Regular Economic Report No. 19, Spring 2021: Subdued Recovery*. Washington: IBRD, The World Bank. Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 33 OECD, The Covid-19 Crisis in Serbia. Dostupno na: <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Serbia.pdf>
- 34 World Bank Group. (2021). *Western Balkans Regular Economic Report No. 19, Spring 2021: Subdued Recovery*. Washington: IBRD, The World Bank. Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 35 Isto.
- 36 Isto.
- 37 Isto.
- 38 ILO, EBRD. (2020). *COVID-19 and the World of Work: Rapid Assessment of the Employment Impacts and Policy Responses – Serbia*. Dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_754624.pdf
- 39 Babović, M. Petrović, I. (2021). Uticaj pandemije COVID-19 na zaposlenost i uslove rada u Srbiji, u: Petrović, M. (ur). *Izazovi iz oblasti rada, porodice i stila života u kontekstu pandemije kovida 19 u Srbiji: nove solidarnosti i nove nejednakosti*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- 40 World Bank Group. (2021). *Western Balkan Regular Economic Report No. 19, Spring 2021: Subdued Recovery*. Washington: IBRD, The World Bank. Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 41 Babović, M. Petrović, I. (2021). Uticaj pandemije COVID-19 na zaposlenost i uslove rada u Srbiji, u: Petrović, M. (ur). *Izazovi iz oblasti rada, porodice i stila života u kontekstu pandemije kovida 19 u Srbiji: nove solidarnosti i nove nejednakosti*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, quoted after: Statistical Office of RS. Bulletin: Labour Force Survey in the Republic of Serbia, 2020.

- 42 Isto.
- 43 Isto.
- 44 Isto.
- 45 Ovo istraživanje je podržano od strane UNFPA i UN Women.
- 46 SeConS. (2020). *Consequences of COVID-19 on women's and men's economic empowerment*, UNFPA, UN Women. Dostupno na: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/12/consequences-of-covid19-on-womens-and-mens-economic-empowerment#view>
- 47 Svi punoletni građani Republike Srbije imaju pravo na jednokratnu finansijsku pomoć u iznosu od 100 evra u dinarima. Svi primaoci penzija i primaoci finansijske socijalne pomoći automatski su prijavljeni da dobiju finansijsku pomoć, a ostali punoletni građani Republike Srbije, koji imaju aktivno prebivalište na teritoriji Republike Srbije i važeću ličnu kartu prijavljuju se sami. Registrovanje i isplata finansijske pomoći trajala je od 15. maja do 8. juna.
- 48 SeConS. (2020). *Consequences of COVID-19 on women's and men's economic empowerment*, UNFPA, UN Women. Dostupno na engleskom jeziku: <https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/12/consequences-of-covid19-on-womens-and-mens-economic-empowerment#view>
- 49 Isto.
- 50 Isto.
- 51 Isto.
- 52 Isto.
- 53 Isto.
- 54 Isto.
- 55 Isto.
- 56 ILO, EBRD. (2020). *COVID-19 and the World of Work: Rapid Assessment of the Employment Impacts and Policy Responses – Serbia*. Dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_754624.pdf
- 57 Isto.
- 58 World Bank, Serbia Emergency COVID-19 Response Project, dostupno na: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/162401588964399017/pdf/Project-Information-Documents-Serbia-Emergency-COVID-19-Response-Project-P173892.pdf>
- 59 World Bank Group. (2021). *Western Balkans Regular Economic Report No. 19, Spring 2021: Subdued Recovery*. Washington: IBRD, The World Bank. Dostupno na: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/35509/Subdued-Recovery.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- 60 ILO, EBRD (2020) *COVID-19 and the World of Work: Rapid Assessment of the Employment Impacts and Policy Responses – Serbia*. Dostupno na: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_754624.pdf
- 61 Bradaš, S. Reljanović, M. Sekulović, I. (2020). *Uticaj pandemije COVID-19 na položaj i prava radnica i radnika u Srbiji: Uz poseban osvrt na radnike i radnice na prvoj liniji i u neformalnoj ekonomiji i više-struko pogođene kategorije*. Beograd: Fondacija Centar za demokratiju. Dostupno na: <https://serbia.un.org/sites/default/files/2020-09/UTICAJ%20EPIDEMIJE%20COVID-19%20NA%20POLO%20C5%20DAJ%20I%20PRAVA%20RADNICA%20I%20RADNIKA%20U%20SRBIJI%20OHCHR%20FCD%202020.pdf>
- 62 United Nations Serbia & UNDP. *Covid-19 Assessment of the socioeconomic impact*. Dostupno na: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/crisis_prevention_and_recovery/covid-19-socio-economic-impact-assessment.html
- 63 Isto.
- 64 Isto.
- 65 Isto.
- 66 SIPRU, UNHR. (2020). *Posledice Kovid-19 na položaj osetljivih grupa i grupa u riziku*. Dostupno na: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_polozej_oseljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf
- 67 Isto.
- 68 Isto.
- 69 Pajvančić, M. Petrušić, N. Nikolin, S. Vladislavljević, A. Baćanović, V. (2020). *Rodna analiza odgovora na COVID-19 u Republici Srbiji*, OESC Mission to Srebia and Women`s Platform for the Development of Serbia 2014-2020. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>
- 70 SIPRU, UNHR. (2020). *Posledice Kovid-19 na položaj osetljivih grupa i grupa u riziku*. Dostupno na: http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Posledice_Kovid-19_na_polozej_oseljivih_grupa_i_grupa_u_riziku.pdf
- 71 Stojanović, B. Ivković, A. (2020). *Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji 2020*. Beograd: KOMS. Dostupno na: <https://koms.rs/wp-content/uploads/2020/08/Alternativni-izvestaj-o-polozej-i-potrebama-mladih-u-RS-2020.pdf>
- 72 Pajvančić, M. Petrušić, N. Nikolin, S. Vladislavljević, A. Baćanović, V. (2020). *Rodna analiza odgovora na COVID-19 u Republici Srbiji*, OESC Mission to Srebia and Women`s Platform for the Development of Serbia 2014-2020. Dostupno na: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/9/459391.pdf>
- 73 Isto.
- 74 OECD, *The Covid-19 Crisis in Serbia*. Dostupno na: <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Serbia.pdf>

- 75 Isto.
- 76 Todorović, N. *Older Persons in the Republic of Serbia and research of the impact of COVID-19 and subsequently introduced mitigation measures on the health, rights, and overall well-being and vulnerability of older people covid-19 pandemic*, UNFPA. Dostupno na: <https://serbia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/older-persons-and-covid-19-01-12.pdf>
- 77 Satarić, N. (2021). *Istraživanje o pristupačnosti usluga zdravstvene i socijalne zaštite starijima tokom pandemije*. Beograd: Amity. Dostupno na: <http://www.amity-yu.org/wp-content/uploads/2021/05/03-Istra%C5%BEivanje-o-pristupa%C4%8Dnosti-usluga-zdravstvene-i-socijalne-za%C5%A1tite-starijima-tokom-pandemije.pdf>
- 78 Todorović, N. Vračević, M. Bašić, G. Miljković, N. Matijević, B. (2019). *Starenje i digitalna uključenost: Polazna studija sa preporukama*. Crveni krst Srbije: Beograd. Dostupno na: <https://www.redcross.org.rs/media/6183/starenje-i-digitalna-ukljucenost-web.pdf>
- 79 Babović, M. Veličković, K. Stefanović, S. Todorović, N. Vračević, M. (2019). *Socijalna uključenost starijih osoba (65+) u Srbiji*. Crveni krst Srbije: Beograd. Dostupno na: <https://www.redcross.org.rs/media/4437/socijalna-ukljucenost-starijih-u-srbiji-e-knjiga.pdf>
- 80 Isto.
- 81 Todorović, N. Vračević, M. Bašić, G. Miljković, N. Matijević, B. (2019). *Starenje i digitalna uključenost: Polazna studija sa preporukama*. Crveni krst Srbije: Beograd. Dostupno na: <https://www.redcross.org.rs/media/6183/starenje-i-digitalna-ukljucenost-web.pdf>
- 82 Babović, M. Veličković, K. Stefanović, S. Todorović, N. Vračević, M. (2019). *Socijalna uključenost starijih osoba (65+) u Srbiji*. Crveni krst Srbije: Beograd. Dostupno na: <https://www.redcross.org.rs/media/4437/socijalna-ukljucenost-starijih-u-srbiji-e-knjiga.pdf>

www.secons.rs